

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ХАРКІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ЕКОНОМІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ СЕМЕНА КУЗНЕЦЯ

Робоча програма
навчальної дисципліни
"ДЕМОГРАФІЯ"
для студентів напряму підготовки
6.030505 "Управління
персоналом та економіка праці"
всіх форм навчання

Затверджено на засіданні кафедри управління персоналом та економіки праці.

Протокол № 2 від 31.08.2015 р.

Самостійне електронне текстове мережне видання

Укладачі: Іванісов О. В.
Доровської О. Ф.

Р 58 Робоча програма навчальної дисципліни "Демографія" для студентів напряму підготовки 6.030505 "Управління персоналом та економіка праці" всіх форм навчання : [Електронне видання] / уклад. О. В. Іванісов, О. Ф. Доровської. – Х. : ХНЕУ ім. С. Кузнеця, 2016. – 51 с. (Укр. мов.)

Подано тематичний план навчальної дисципліни та її зміст за відповідними змістовими модулями й темами, наведено плани лекцій, семінарських та практичних занять, критерії оцінювання знань студентів, професійні компетентності, якими має володіти студент після вивчення дисципліни, та контрольні запитання для більш ефективного опанування дисципліни.

Рекомендовано для студентів напряму підготовки 6.030505 "Управління персоналом та економіка праці" всіх форм навчання.

Вступ

Демографія є однією з основних суспільних наук, яка розглядає закономірності відтворення та міграції населення, розвиток та функціонування соціально-демографічних груп та зміни кількісних параметрів народонаселення залежно від еволюції конкретно-історичних умов існування поколінь.

У суспільстві всі процеси взаємопов'язані. Демографічні процеси розвиваються під впливом інших соціальних процесів: економічних, політичних та інших. У свою чергу, і демографічні процеси впливають на хід усіх інших суспільних процесів. Наприклад, низький рівень народжуваності приводить до підвищення відсоткової частини пенсіонерів у суспільстві і до загострення проблеми "батьків і дітей". Коливання рівня народжуваності через певний час виявляється у відповідних коливаннях рівня зайнятості на ринку праці, рівня злочинності, конкурсів між абітурієнтами під час вступу до навчальних закладів тощо.

Раціональне використання методології демографії на управлінському рівні дозволяє ефективно проводити соціальний моніторинг розвитку території різного рівня, модулювати розвиток соціально-демографічних, етнічних та соціально-професійних груп населення, корегувати дані соціологічних досліджень та їх результати.

Удосконалення демографічної політики потребує розгляду проблем визначення джерел інформації щодо населення та демографічних процесів; чисельності та структури населення; природного руху населення та його показників; механічного руху населення та його показників; відтворення населення та його показників; принципів демографічного прогнозування та напрямів демографічної політики.

Створення ефективного механізму управління демографічними процесами є важливою складовою структурної трансформації економіки, що обумовило актуальність розроблення і впровадження навчальної дисципліни в програму підготовки фахівців за напрямом підготовки "Управління персоналом та економіка праці".

Навчальна дисципліна "Демографія" є варіативною навчальною дисципліною та вивчається згідно з навчальним планом підготовки фахівців освітнього ступеня "бакалавр" напряму підготовки 6.030505 "Управління персоналом та економіка праці" всіх форм навчання.

1. Опис навчальної дисципліни

Найменування показників	Галузь знань, напрям підготовки, освітній ступінь	Характеристика навчальної дисципліни	
		денна форма навчання	заочна форма навчання
Кількість кредитів – 3	Галузь знань 0305 "Економіка та підприємництво"	Варіативна (за вибором)	
Змістових модулів – 2	Напрямок підготовки 6.030505 "Управління персоналом та економіка праці"	Рік підготовки	
		3-й	5-й
Загальна кількість годин – 108		Семестр	
		5-й	9-й
Тижневих годин для денної форми навчання: аудиторних – 3; самостійної роботи студента – 4	Освітній ступінь: бакалавр	22 год	16 год
		Практичні, семінарські	
		22 год	16 год
		Самостійна робота	
		64 год	106 год
		Вид контролю	
диференційований залік			

Примітка. Співвідношення кількості годин аудиторних занять до самостійної і індивідуальної роботи становить:

для денної форми навчання – 68,75 %;

для заочної форми навчання – 30,18 %.

2. Мета та завдання навчальної дисципліни

Метою викладання цієї навчальної дисципліни є формування у студентів системи знань та комплексу компетентностей щодо вивчення законів природнього відтворення населення, ознайомлення з базовими основами демографії, уявлення про головні демографічні закономірності та концепції, виявлення особливостей територіальної специфіки народонаселення, визначення сучасних тенденцій розвитку демографічних процесів та особливостей політики народонаселення у світі та Україні, вивчення основ соціально-демографічного прогнозування.

Для досягнення мети поставлені такі основні **завдання**:

формування навичок у студентів щодо аналізу демографічних процесів та демографічних обставин;

визначити тенденції та фактори основних демографічних процесів;

визначити основні засоби розроблення демографічних прогнозів;

ознайомитись із засобами та напрямками демографічної політики;

визначити особливості демографічної ситуації та тенденції її розвитку у світі та в Україні.

Об'єктом навчальної дисципліни є процеси народжуваності, смертності, шлюбності, розлучення, мертвонародженості, міграції та відтворення населення.

Предметом навчальної дисципліни є теоретичні підходи та практичні рекомендації щодо ефективного виконання демографічного аналізу.

У межах дисципліни вивчають такі питання: предмет, завдання та методи демографії; джерела інформації щодо населення та демографічних процесів; чисельність та структура населення; природний рух населення та його показники; механічний рух населення та його показники; відтворення населення та його показники; демографічне прогнозування; демографічна політика.

Цю дисципліну студенти розпочинають вивчати після здобуття необхідних знань, набуття умінь та навичок в інших галузях науки, прослухавши більшість навчальних дисциплін гуманітарного та професійного циклів. Дисципліна базується на таких навчальних дисциплінах, як: "Політекономія", "Макро- й мікроекономіка", "Менеджмент", "Статистика", "Розміщення продуктивних сил", "Регіональна економіка" тощо. У свою чергу, знання з цієї дисципліни забезпечують успішне засвоєння таких навчальних дисциплін, як: "Управління трудовим потенціалом", "Мотивація праці", "Економіка праці та соціально-трудова відносини", "Соціальна політика", "Управління персоналом", а також виконання тренінгів, міждисциплінарних комплексних курсових робіт, бакалаврських та магістерських дипломних робіт.

У процесі навчання студенти здобувають необхідні знання під час лекційних занять та виконання практичних завдань. Найбільш складні питання винесено на розгляд і обговорення під час семінарських занять. Також велике значення в процесі вивчення та закріплення знань має самостійна робота студентів. Усі види занять розроблені відповідно до кредитно-трансферної системи організації навчального процесу.

У результаті вивчення навчальної дисципліни студент повинен:

знати:

предмет, мету, завдання дисципліни;

методи дослідження в демографії;

основні категорії демографії як науки;

зміст державної політики перепису населення;

правову основу перепису населення;

категорії населення, що враховуються під час перепису населення;

особливості використання поточного статистичного обліку подій природного руху населення;

чисельність та структуру населення України;

взаємозв'язок вікової структури з режимом відтворення населення;

особливості застосування методів реального та умовного поколінь;

особливості використання статеві-вікових пірамід;

особливості природного руху населення та його показники;

особливості механічного руху населення та його показники;

особливості відтворення населення та його показники;

сутність та значення демографічного прогнозування;

вміти:

складати програми перепису населення;

проводити статистичний облік природного руху населення;

проводити вибіркові та спеціальні демографічні дослідження;

визначати взаємозв'язок вікової структури з режимом відтворення населення;

використовувати методи реального та умовного поколінь;

аналізувати природний рух населення;

оцінювати сучасні тенденції природного руху населення;

аналізувати механічний рух населення;

оцінювати сучасні тенденції механічного руху населення;

аналізувати процеси відтворення населення;

використовувати основні методики демографічного прогнозування;

виявляти проблеми у сфері демографічної політики;

визначати ефективність демографічної політики.

У процесі викладання навчальної дисципліни основну увагу приділяють оволодінню студентами професійними компетентностями, що наведені в табл. 2.1.

**Професійні компетентності, які отримують студенти
після вивчення навчальної дисципліни**

Код компетентності	Назви компетентностей	Складові компетентності
Д1*	Здійснювати облік статевої, вікової, сімейної та шлюбної структури населення	Визначати перелік основних завдань та функцій демографії
		Визначати мету, предмет, об'єкт та суб'єкт дисципліни
		Визначати спеціалізацію усередині демографії
		Визначати особливості обліку населення за статтю та віком
		Визначати інструментарії щодо проведення перепису населення
		Розробляти програму перепису населення
		Визначати критичний момент перепису населення
		Здійснювати ведення поточних реєстрів
		Проводити вибіркові і спеціальні обстеження
		Визначати взаємозв'язок вікової структури з режимом відтворення населення
		Класифікувати населення за шлюбним станом
		Володіти інструментарієм використання методів реального та умовного поколінь
		Класифікувати населення за сімейним станом
Д2*	Здійснювати оцінку подій природного та механічного руху населення	Класифікувати події природного руху населення
		Здійснювати облік подій природного руху населення
		Класифікувати події механічного руху населення
		Здійснювати облік подій механічного руху населення
		Володіти інструментарієм оцінки процесів відтворення населення
Д3*	Використовувати інструментарії для виконання демографічного прогнозування	Визначати основні групи показників, за допомогою яких відбувається оцінка відтворення населення
		Володіти інструментарієм демографічного прогнозування
		Розробляти гіпотези щодо ймовірних змін демографічних тенденцій у прогнозному році
		Визначати принципи та завдання демографічної політики
		Визначати нормативно-правові акти, що регламентують основні напрямки демографічної політики
Здійснювати облік подій у сфері демографічної політики		

* Примітка курс "Демографія".

Структуру складових професійних компетентностей та їх формування відповідно до Національної рамки кваліфікацій України наведено в додатку А.

3. Програма навчальної дисципліни

Змістовий модуль 1

Теоретичні аспекти та основні категорії демографії

Тема 1. Предмет, завдання і методи демографії

1.1. Історія становлення демографії.

Природа виникнення поняття "демографія". Основні категорії науки.

1.2. Предмет демографії.

Закони природного відтворення населення. Сутність та значення предмета дисципліни. Якісні характеристики міграції та відтворення населення.

1.3. Завдання демографії.

Головні завдання демографії як науки та сфери практичної діяльності. Вивчення тенденцій та факторів демографічних процесів. Розроблення демографічних прогнозів. Розроблення напрямів демографічної політики.

1.4. Основні методи дисципліни.

Статистичні методи: вибірковий та індексний методи, метод середніх показників, табличний метод. Математичні методи: ймовірні таблиці смертності, демографічні прогнози. Соціологічні методи: аналіз демографічної поведінки.

1.5. Спеціалізація усередині демографії.

Сфери застосування демографії. Демографічна статистика. Історична демографія. Економічна демографія. Соціологічна демографія.

Тема 2. Джерела інформації про населення і демографічні процеси

2.1. Переписи населення.

Визначення перепису населення. Основні джерела інформації в демографії. Основні принципи сучасного перепису населення. Загальність охоплення населення, серед якого проводиться перепис. Періодичність

(або регулярність) проведення переписів населення. Безвідносність цілей перепису населення до яких-небудь конкретних приватних інтересів держави. Проведення перепису населення за єдиною програмою і єдиними правилами на всій території, охопленій переписом. Індивідуальність реєстрації. Безпосереднє отримання інформації у населення. Анонімність інформації. Принцип самовизначення. Одномоментність перепису.

2.2. Історія переписів населення у світі.

Переписи населення у Стародавньому Китаї, Японії, Єгипті, Месопотамії, Іудеї, в містах Стародавньої Греції і Римі. Переписи населення в країнах Західної Європи та Росії. Сучасні переписи населення у світі. Переписи населення в Україні.

2.3. Програма перепису населення.

Сутність та значення програми перепису населення. Структура програми перепису населення.

2.4. Правова основа перепису населення.

Основні нормативні акти у сфері перепису населення у світі. Основні нормативні акти у сфері перепису населення в Україні.

2.5. Критичний момент перепису населення.

Сутність та значення критичного моменту перепису населення.

2.6. Категорії населення, що враховуються під час переписів.

Терміни проведення перепису населення. Наявне населення. Постійне населення. Балансова залежність між постійним та наявним населенням. Юридичне населення. Приписне населення.

2.7. Масово-роз'яснювальна робота серед населення.

Сутність та значення масово-роз'яснювальної роботи.

2.8. Поточний статистичний облік подій природного руху населення.

Статистичний облік народжуваності, смертності, шлюбів та розлучень. Поточний статистичний облік подій природного руху населення у світі. Поточний статистичний облік подій природного руху населення в Україні.

2.9. Поточні реєстри (списки, картотеки) населення.

Сутність та значення поточних реєстрів населення. Структура поточних реєстрів населення. Формування поточних реєстрів населення у світі. Формування поточних реєстрів населення в Україні.

2.10. Вибіркові та спеціальні обстеження.

Сутність та значення вибірових обстежень. Сутність та значення спеціальних обстежень. Порівняльна характеристика вибірових та спеціальних обстежень. Використання вибірових та спеціальних обстежень.

Тема 3. Чисельність та структура населення

3.1. Чисельність населення.

Сутність та значення категорії "населення". Депопуляція населення.

3.2. Структура населення за статтю.

Відсоткова доля населення певної статі в загальній чисельності населення. Співвідношення чисельності населення однієї статі із чисельністю населення протилежної статі. Структура населення України за статтю та структура розміщення населення України. Співвідношення статі серед новонароджених (біологічна константа). Статеві відмінності в смертності. Статеві відмінності в інтенсивності міграції населення.

3.3. Вікова структура населення.

Вікова акумуляція.

3.4. Статеві-вікові піраміди.

Сутність та значення статеві-вікових пірамід. Структура статеві-вікових пірамід. Статеві-вікові піраміди України.

3.5. Зв'язок вікової структури з режимом відтворення населення.

Примітивний тип відтворення населення. Стаціонарний тип відтворення населення. Регресивний тип відтворення населення.

3.6. Демографічне старіння населення.

Сутність та значення демографічного старіння населення. Джерела демографічного старіння населення. Індекс демографічного старіння населення України.

3.7. Шлюбна структура населення.

Сутність категорії "шлюб". Значення шлюбної структури населення. Шлюбно-вікова структура.

3.8. Методи реального та умовного поколінь.

Сутність категорії "покоління". Значення методу реального покоління. Значення методу умовного покоління. Позитивні та негативні наслідки методів реального та умовного поколінь. Сутність категорії "когорта". Шлюбна когорта. Когорта мігрантів.

3.9. Сімейна структура населення.

Сутність та значення категорії "сім'я". Сімейна структура населення. Середній розмір сім'ї. Повна та неповна сім'я. Проста та складна сім'я. Функції сім'ї. Сімейна група. Фактори зміни середнього розміру та структури сім'ї.

3.10. Сім'я та домогосподарство.

Сутність категорії "домогосподарство". Зв'язок сім'ї та домогосподарства. Облік домогосподарств. Структура домогосподарства. Тенденції розвитку домогосподарств у сучасних умовах становлення економіки України.

Тема 4. Природний рух населення та його показники

4.1. Показники оцінювання природного руху населення.

Сутність та значення природного руху населення. Структура природного руху населення. Якісна та кількісна оцінка природного руху населення. Загальні коефіцієнти природного руху населення. Коефіцієнт народжуваності. Коефіцієнт смертності. Коефіцієнт природного приросту. Коефіцієнт шлюбності. Коефіцієнт розведення. Спеціальний коефіцієнт народжуваності. Загальний коефіцієнт народжуваності. Взаємозв'язок між спеціальним та загальним коефіцієнтом народжуваності. Сутність, значення та структура таблиць народжуваності. Загальний коефіцієнт шлюбності. Спеціальний коефіцієнт шлюбності. Чистий спеціальний коефіцієнт шлюбності. Обмежений спеціальний коефіцієнт шлюбності. Спеціальний коефіцієнт розлучення. Коефіцієнт розлучення в репродуктивному віці. Коефіцієнт нестійкості шлюбів. Коефіцієнт нестійкості шлюбів для різних вікових груп. Часткові коефіцієнти смертності населення. Ендогенні фактори смертності. Екзогенні фактори смертності.

4.2. Сучасні тенденції природного руху населення.

Характеристика природного руху населення в Україні. Характеристика природного руху міського населення в Україні. Характеристика природного руху сільського населення в Україні. Характеристика шлюбної структури населення в Україні. Характеристика структури розлучень в Україні. Характеристика кількості померлих в Україні в перинатальному періоді. Характеристика розподілу померлих дітей віком до 1 року в Україні за окремими причинами смерті. Характеристика розподілу померлих в Україні за окремими причинами смерті.

Тема 5. Механічний рух населення та його показники

5.1. Сутність та класифікація механічного руху населення.

Сутність категорії "міграція населення". Соціально-економічні функції міграції населення. Позитивні та негативні наслідки міграції населення. Структура міграції населення. Потенційна стадія. Стадія міграції.

Адаптація мігрантів. Зовнішня та внутрішня міграція. Еміграція та імміграція. Міграція сільського та міського населення. Характеристика міграції міського населення в Україні. Характеристика міграції сільського населення в Україні. Організована та неорганізована міграція населення. Індивідуальна міграція населення. Добровільна та примусова міграція населення. Безповоротна міграція населення. Тимчасова міграція населення. Сезонна міграція населення. Міграція в курортні зони. Маятникова міграція. Соціально-економічні причини міграції. Політичні причини міграції. Військові причини міграції.

5.2. Теорія міграційного процесу.

Сутність та значення теорії міграційного процесу. Складові теорії міграційного процесу. Основні завдання теорії міграційного процесу. Основні проблеми удосконалення територіального перерозподілу населення. Концептуальні підходи до теорії міграційного процесу.

5.3. Показники оцінки механічного руху населення.

Абсолютні показники міграції населення. Демографічні баланси чисельності населення. Сутність та значення методу внутрішньорічного обороту. Сутність та значення методу міжпереписного обороту. Аналіз джерел формування структури міграції населення. Розподільні баланси міграції і природного приросту населення. Відносні показники міграції населення. Загальні коефіцієнти міграції населення. Коефіцієнт прибуття. Коефіцієнт вибуття. Коефіцієнт міграції. Коефіцієнт економічності міграції. Коефіцієнт інтенсивності міграційного обороту. Часткові коефіцієнти міграції.

5.4. Ефективність міграції населення.

Демографічна ефективність міграції населення. Статистична ефективність міграції населення. Соціальна ефективність міграції населення. Географічна ефективність міграції населення. Економічна ефективність міграції населення.

Тема 6. Відтворення населення та його показники

6.1. Сутність та значення відтворення населення.

Визначення поняття "відтворення населення". Класифікація відтворення населення. Відтворення населення за статтю. Відтворення населення за віком. Відтворення населення за соціальними групами. Відтворення населення за національностями. Відтворення населення за сімейним станом. Відтворення населення за розміщенням на території і місцем

проживанням. Відтворення населення за освітою. Відтворення населення за освітою. Відтворення населення за професійно-кваліфікаційними ознаками. Історичні типи відтворення населення. Звужене відтворення. Просте відтворення. Розширене відтворення. Когортний аналіз як засіб характеристики типів відтворення населення. Основні критерії оцінки відтворення населення. Динаміка населення. Інтенсивність демографічних процесів. Заміщення одних поколінь іншими. Особливості відтворення населення в сучасних умовах. Основні проблеми відтворення населення у світі та Україні. Вплив основних демографічних показників на рівень відтворення населення в Україні.

6.2. Показники оцінки відтворення населення.

Абсолютний приріст. Середній абсолютний приріст. Темп росту населення. Коефіцієнт росту населення. Темп приросту населення. Коефіцієнт приросту населення. Базисні темпи росту населення. Базисні темпи приросту населення. Середній темп росту. Середній темп приросту населення. Абсолютне значення 1 % приросту. Коефіцієнт інтенсивності зміни абсолютного приросту населення. Коефіцієнт інтенсивності зміни природного приросту. Коефіцієнт живучості або індекс Покровського-Пірля. Коефіцієнт природного приросту. Показник обороту населення. Коефіцієнт економічності.

Змістовий модуль 2

Основні напрями демографічної політики

Тема 7. Демографічне прогнозування

7.1. Сутність демографічного прогнозування.

Характеристика понять "передбачення" і "прогнозування". Визначення поняття "демографічний прогноз" та прогноз-застереження. Класифікація методів демографічного прогнозування. Просте прогнозування. Організаційні заміни. Оптимізація. Комплексне моделювання. Достовірність демографічного прогнозу. Зв'язок демографічного прогнозування з закономірностями розвитку населення та обліком головних тенденцій відтворення населення в історичній перспективі. Гіпотеза про незмінний спостережуваний або передбачуваний коефіцієнт приросту населення. Прогноз майбутнього складу населення за віком та статтю. Сутність та значення методу вікового пересування. Гіпотеза незмінного режиму відтворення населення та гіпотеза про вірогідні зміни рівнів народжуваності

і смертності. Характеристика точності сучасного демографічного прогнозування. Прогнозування державних заходів щодо соціального забезпечення. Прогнозування числа пенсіонерів, їх сімейного стану, здоров'я. Прогнозуванні показників, що характеризують сімейну структуру населення. Роль демографічного прогнозування в розробці стратегії розвитку суспільства. Демографічні прогнози ООН. Сутність та значення поняття "технологічне прогнозування". Прогнози демографічного розвитку України.

7.2. Розроблення гіпотез про вірогідні зміни демографічних тенденцій у прогнозному періоді.

Об'єктивні закони росту населення. Вірогідні тенденції рівнів шлюбності, народжуваності і смертності, міграції населення Гіпотетичні таблиці смертності. Характеристика коефіцієнта існування. Таблиці смертності Коула та Демені. Типові таблиці смертності за окремими причинами смертності. Характеристика розподілу померлих в Україні за окремими причинами смерті. Зв'язок точності прогнозу з якістю гіпотези про демографічний розвиток.

7.3. Демографічний прогноз для України до 2050 року.

Структура демографічного прогнозу для України до 2050 року. Постановка завдання демографічного прогнозу для України. Сценарії демографічного прогнозу для України до 2050 року. Сценарії з нульовою нетто міграцією. Сценарії з незмінною чисельністю населення впродовж усього періоду 2000 – 2050 років. Сценарії із чисельністю населення, що росте. Гіпотеза зміни народжуваності населення України до 2050 року. Причини зниження рівня народжуваності у світі та Україні. Гіпотеза зміни рівня смертності населення України до 2050 року. Причини підвищення рівня смертності у світі та Україні. Напрями щодо підвищення рівня народжуваності та зменшення рівня смертності в Україні.

Тема 8. Демографічна політика

8.1. Сутність та значення демографічної політики.

Визначення поняття "демографічна політика". Мета, завдання, об'єкт та суб'єкт демографічної політики. Політика народонаселення. Основні сфери політики народонаселення. Основні напрями демографічної політики. Основні заходи демографічної політики. Економічні заходи. Адміністративно-правові заходи. Виховні і пропагандистські заходи. Визначення ефективності демографічної політики.

8.2. Індекс розвитку людського потенціалу.

Сутність та значення індексу розвитку людського потенціалу. Концепція розвитку людського потенціалу. Основні принципи концепції розвитку людського потенціалу. Продуктивність. Рівність. Стійкість. Розширення можливостей. Показники оцінки індексу розвитку людського потенціалу. Показник довголіття. Показник досягнутого рівня освіти.

8.3. Досвід здійснення демографічної політики в зарубіжних країнах.

Характеристика досвіду здійснення демографічної політики в східно-європейських країнах. Характеристика досвіду здійснення демографічної політики в західно-європейських країнах. Характеристика досвіду здійснення демографічної політики в Китаї та Японії. Характеристика досвіду здійснення демографічної політики в США.

8.4. Демографічна політика колишнього СРСР.

Демографічна політика СРСР в період 1945 – 1990 рр.

8.5. Сучасна демографічна політика України.

Сутність та значення повномасштабної комплексної демографічної програми України. Основні причини депопуляції населення України. Характеристика "Концепції демографічного розвитку України на період до 2015 року". Пріоритетні сфери демографічного розвитку України. Основна мета демографічного розвитку України.

4. Структура навчальної дисципліни

Із самого початку вивчення навчальної дисципліни кожен студент має бути ознайомлений як із робочою програмою навчальної дисципліни і формами організації навчання, так і зі структурою, змістом та обсягом кожного з її змістових модулів, а також з усіма видами контролю та методикою оцінювання сформованих професійних компетентностей.

Вивчення студентом навчальної дисципліни відбувається шляхом послідовного і ґрунтовного опрацювання змістових модулів. Змістовий модуль – це окремий, відносно самостійний блок дисципліни, який логічно поєднує кілька навчальних елементів дисципліни за змістом та взаємозв'язками. Тематичний план дисципліни складається із двох змістових модулів (табл. 4.1).

Структура залікового кредиту навчальної дисципліни

Назви змістових модулів і тем	Кількість годин								
	денна форма				заочна форма				
	усього	у тому числі			у тому числі				
		лекційні	практичні, семінарські	самостійна робота	усього	лекційні	практичні, семінарські	Індивідуальне заняття та ПМК	самостійна робота
Змістовий модуль 1									
Теоретичні аспекти та основні категорії демографії									
<i>Тема 1.</i> Предмет, завдання і методи демографії	6	2	–	4	12	2	2	–	8
<i>Тема 2.</i> Джерела інформації про населення і демографічні процеси	14	4	2	8	12	2	2	–	8
<i>Тема 3.</i> Чисельність та структура населення	14	4	2	8	12	2	2	–	8
<i>Тема 4.</i> Природний рух населення та його показники	8	2	2	4	12	2	2	–	8
<i>Тема 5.</i> Механічний рух населення та його показники	8	2	2	4	15	2	2	3	8
<i>Тема 6.</i> Відтворення населення та його показники	8	2	2	4	12	2	2	–	8
Усього за змістовим модулем 1	58	16	10	32	75	12	12	3	48
Змістовий модуль 2									
Основні напрями демографічної політики									
<i>Тема 7.</i> Демографічне прогнозування	22	2	4	16	40	2	2	–	36
<i>Тема 8.</i> Демографічна політика	28	4	8	16	29	2	2	3	22
Усього за змістовим модулем 2	50	6	12	32	69	4	4	3	58
Усього годин за модулями	108	22	22	64	144	16	16	6	106

5. Теми та плани семінарських занять

Семінарське заняття – це форма навчального заняття, за якої викладач організовує дискусію навколо попередньо визначених тем, до яких студенти готують тези виступів. На кожному семінарському занятті викладач оцінює підготовлені студентами доповіді та презентації з окреслених

питань (табл. 5.1), їх виступи, активність у дискусії, уміння формулювати і відстоювати свою позицію тощо. Підсумкові бали за кожне семінарське заняття виставляють у відповідний журнал. Набрані студентом бали за окремі семінарські заняття враховують у процесі накопичення підсумкових балів із цієї навчальної дисципліни.

Таблиця 5.1

Плани семінарських занять

Назви тем	Програмні питання	Кількість годин	Література
Змістовий модуль 1			
Теоретичні аспекти та основні категорії демографії			
<i>Тема 2.</i> Джерела інформації про населення і демографічні процеси	<i>Тема семінарського заняття</i> <i>"Джерела інформації про населення і демографічні процеси":</i> 1. Основні принципи перепису населення. 2. Історія перепису населення у світі. 3. Поточний статистичний облік подій природного руху населення. 4. Вибіркові та спеціальні дослідження	2	Основна: [1–4]. Додаткова: [16; 17; 19; 25; 26; 29]
Змістовий модуль 2			
Основні напрями демографічної політики			
<i>Тема 7.</i> Демографічне прогнозування. <i>Тема 8.</i> Демографічна політика	<i>Теми семінарських занять</i> <i>"Демографічне прогнозування"</i> <i>та "Демографічна політика":</i> 1. Сутність демографічного прогнозування. 2. Розроблення гіпотез про вірогідні зміни демографічних тенденцій у прогнозному періоді. 3. Досвід здійснення демографічної політики в зарубіжних країнах. 4. Демографічна політика колишнього СРСР. 5. Сучасна демографічна політика України	2	Основна: [2; 3; 7; 14]. Додаткова: [16; 20; 23]
Усього годин		4	

6. Теми практичних занять

Практичне заняття – це форма навчального заняття, за якої викладач організовує детальний розгляд окремих теоретичних положень навчальної дисципліни і формує вміння та навички їх практичного застосування шляхом індивідуального виконання студентом сформульованих завдань. Проведення таких занять ґрунтується на попередньо підготовленому

методичному матеріалі – тестах для визначення ступеня оволодіння необхідними теоретичними положеннями, наборі завдань різного рівня складності для вирішування їх на занятті. Воно містить проведення попереднього контролю за знаннями, уміннями і навичками студентів, ставлення загальної проблеми викладачем та її обговорення за участю студентів, вирішування завдань із їх обговоренням, вирішування контрольних завдань, їх перевірку, оцінювання (табл. 6.1).

Таблиця 6.1

Перелік тем практичних занять

Назви змістових модулів	Теми практичних занять (за модулями)	Кількість годин	Література
<i>Змістовий модуль 1.</i> Теоретичні аспекти та основні категорії демографії	<i>Тема 1.</i> Предмет, завдання і методи демографії	–	–
	<i>Тема 2.</i> Джерела інформації про населення і демографічні процеси. Вирішення практичних завдань щодо аналізу рівня соціально-економічного розвитку регіону	1	Основна: [1 – 3; 10; 14]. Додаткова: [19 – 21; 23; 27 – 29]
	<i>Тема 3.</i> Чисельність та структура населення. Вирішення практичних завдань щодо оцінки подій природного руху населення	2	Основна: [3 – 6; 11; 14]. Додаткова: [16 – 18; 23]
	<i>Тема 4.</i> Природний рух населення та його показники. Вирішення практичних завдань з оцінки сімейної та шлюбної структури	2	Основна: [2; 3; 15]. Додаткова: [16; 21 – 27]
	<i>Тема 5.</i> Механічний рух населення та його показники. Виконання завдань з оцінки процесів механічного руху населення	2	Основна: [2; 4; 7 – 10]. Додаткова: [16; 20; 26]
	<i>Тема 6.</i> Відтворення населення та його показники. Вирішення практичних завдань з оцінки процесів відтворення населення	2	Основна: [4 – 9; 15]. Додаткова: [16; 20; 29;]
<i>Змістовий модуль 2.</i> Основні напрями демографічної політики	<i>Тема 7.</i> Демографічне прогнозування. Виконання завдань із демографічного прогнозування населення. Ділова гра на тему "Демографічне прогнозування"	4	Основна: [4 – 14]. Додаткова: [17 – 27]
	<i>Тема 8.</i> Демографічна політика. Проведення ділової гри на тему "Демографічна політика". Вирішення практичних завдань з визначення індексу розвитку людського потенціалу	5	Основна: [6 – 13]. Додаткова: [20; 22; 26; 28]
Усього годин за змістовими модулями		18	

6.1. Приклади типових практичних завдань за темами

Змістовий модуль 1

Теоретичні аспекти та основні категорії демографії

Тема 2. Джерела інформації про населення і демографічні процеси

Практичне заняття з визначення коефіцієнта демографічного навантаження.

Мета – оволодіти практичними навичками визначення демографічного навантаження груп непрацездатного населення на працездатне населення.

Чисельність населення працездатного віку складає 30 000 осіб, чисельність дітей – 12 000 осіб, чисельність осіб старшого віку – 15 000 осіб. Визначте показники демографічного навантаження. Обґрунтуйте відповідь.

Тема 3. Чисельність та структура населення

Практичне заняття з визначення показників росту, приросту та коефіцієнта приросту населення.

Мета – оволодіння практичними навичками визначення показників росту, приросту та коефіцієнта приросту населення.

1. Загальний приріст населення за рік склав 2 000 осіб. Чисельність на початок року склала 100 000 осіб. Визначте коефіцієнти приросту населення, показники росту та приросту населення за рік. Дайте пояснення. Обґрунтуйте відповідь.

2. Чисельність населення на початок періоду склала 10 000 осіб, через рік – 12 000 осіб, через 2 роки – 15 000 осіб. Визначте середній коефіцієнт приросту населення, середньорічні темпи росту та середньорічні темпи приросту населення. Обґрунтуйте відповідь.

Тема 4. Природний рух населення та його показники

Практичне заняття з визначення показників природного руху населення.

Мета – оволодіння практичними навичками щодо розрахунку коефіцієнтів народження, смертності, шлюбності, розлучення, мертвонародження та природного руху населення.

1. Визначте показники природного руху населення, якщо чисельність населення на початок року складає 200 000 осіб, чисельність народжених – 20 000 осіб, чисельність померлих – 12 000 осіб. Обґрунтуйте відповідь.

2. Визначте показники природного руху населення, якщо чисельність населення на початок року складає 400 000 осіб, чисельність шлюбів – 2 000 осіб, чисельність розлучень – 1 200 осіб. Обґрунтуйте відповідь.

3. Проаналізуйте демографічну ситуацію в Дніпропетровській та Харківській областях (за три останніх роки) і визначте перспективи розвитку демографічної політики в цих регіонах (у прогнозованому році), використовуючи метод експертних оцінок. Аналіз демографічної ситуації виконати за такими показниками: аналіз чисельності наявного населення в регіоні; аналіз чисельності постійного населення в регіоні; аналіз природного руху міського населення в регіоні; аналіз природного руху сільського населення в регіоні; аналіз смертності населення за окремими причинами смерті в регіоні.

Тема 5. Механічний рух населення та його показники

Практичне заняття з визначення показників механічного руху населення.

Мета – оволодіння практичними навичками щодо розрахунку коефіцієнтів прибуття, вибуття та механічного руху населення.

1. Середньорічна чисельність населення складає 5 000 осіб, чисельність прибулих за рік – 300 осіб, чисельність населення, що виїхало за межі міста, – 400 осіб. Визначте відносні показники міграції. Обґрунтуйте відповідь.

2. Чисельність населення складає 28 000 осіб, чисельність прибулих за рік – 8 000 осіб, чисельність населення, що виїхало за межі міста, – 4 000 осіб. Визначте відносні та абсолютні показники міграції. Обґрунтуйте відповідь.

3. Проаналізуйте демографічну ситуацію в Запорізькій та Полтавській областях (за три останніх роки) та визначте перспективи розвитку демографічної політики в цих регіонах (у прогнозованому році), використовуючи метод марківського аналізу. Аналіз демографічної ситуації виконати за такими показниками: аналіз чисельності наявного населення в регіоні; аналіз чисельності постійного населення в регіоні; аналіз міграції міського населення в регіоні; аналіз міграції сільського населення в регіоні.

Тема 6. Відтворення населення та його показники

Практичне заняття з визначення показників відтворення населення.

Мета – оволодіння практичними навичками щодо розрахунку показників відтворення населення.

1. Чисельність населення на початок прогнозного року складає 720 000 осіб, трудових ресурсів – 280 000 осіб. Чисельність народжених у прогнозованому році становить 70 000 осіб, чисельність померлих – 58 000 осіб. Чисельність населення, що прибуло з інших областей, складає 12 100 осіб. Чисельність населення, що вибуло до інших областей, становить 9 800 осіб. Питома вага трудових ресурсів у чисельності населення прогнозується на рівні 71 %. Визначте баланс внутрішнього обороту та баланс чисельності трудових ресурсів у прогнозованому році. Обґрунтуйте відповідь.

2. Чисельність населення становить 2 000 000 осіб, питома вага зайнятого населення в чисельності населення – 38 %. Чисельність безробітних складає 1 100 000 осіб, у тому числі чисельність безробітних, що зареєстровані в державній службі зайнятості – 480 000 осіб. Визначте рівень економічної активності населення, рівень зайнятості населення і показники безробіття. Обґрунтуйте відповідь.

Змістовий модуль 2

Основні напрями демографічної політики

Тема 7. Демографічне прогнозування

Практичне заняття з формування навичок у використанні інструментарію демографічного прогнозування.

Мета – опанування навичок у здатності використовувати основні методи демографічного прогнозування.

1. Проаналізуйте демографічну ситуацію в Тернопільській та Київській областях (за три останніх роки) та визначте перспективи розвитку демографічної політики в цих регіонах (у прогнозованому році), використовуючи метод Маркова та дельфійський метод. Аналіз демографічної ситуації виконати за такими показниками: аналіз чисельності наявного населення в регіоні; аналіз чисельності постійного населення в регіоні; аналіз природного руху міського населення в регіоні; аналіз природного руху сільського населення в регіоні; аналіз смертності населення за окремими причинами смерті в регіоні; аналіз міграції міського населення в регіоні; аналіз міграції сільського населення в регіоні.

2. Питома вага зайнятих у галузі матеріального виробництва у загальній чисельності зайнятих у господарстві складає 41 %, чисельність зайнятих у галузях невиробничої сфери – 63 750 осіб, чисельність осіб від 16 та старше, котрі навчаються з відривом від виробництва, – 9 000 осіб, чисельність зайнятих у домашньому та приватному господарстві – 2 500 осіб. Визначте чисельність трудових ресурсів та їх розподіл за видами діяльності у структурі балансу трудових ресурсів. Обґрунтуйте відповідь.

Тема 8. Демографічна політика

Практичні ситуації з формування навичок щодо обґрунтування напрямів демографічної політики.

Мета – оволодіння практичними навичками розробки основних напрямів демографічної політики.

1. У регіоні спостерігається така демографічна ситуація: питома вага дітей складає 30 %; питома вага літніх осіб – 42 %; питома вага осіб у працездатному віці – 28 %, як наслідок – демографічна ситуація є негативною. Керівництво регіону приймає рішення щодо зміни існуючої структури населення, а саме збільшення частки населення у працездатному віці. Дайте практичні рекомендації щодо впровадження даної політики в регіоні.

2. Регіон орієнтований на виробництво продукції в галузі важкої промисловості. На даний вид продукції спостерігається високий попит, але існує проблема, а саме: технічний і трудовий потенціал підприємств не спроможний задовольнити існуючий попит. Керівництво регіону приймає рішення щодо вирішення даної проблеми шляхом підвищення рівня технічного та трудового потенціалу підприємств у галузі важкої промисловості. Дайте рекомендації щодо вирішення даної проблеми в регіоні.

7. Самостійна робота

Самостійна робота студента (СРС) – це форма організації навчального процесу, за якої заплановані завдання виконують студенти самостійно під методичним керівництвом викладача.

Мета СРС – засвоєння в повному обсязі навчальної програми та формування у студентів загальних і професійних компетентностей, які відіграють суттєву роль у становленні майбутнього фахівця вищого рівня.

Навчальний час, відведений для самостійної роботи студентів денної форми навчання, визначається навчальним планом і становить 68 % (64 години) від загального обсягу навчального часу на вивчення дисципліни (108 годин). У ході самостійної роботи студент має перетворитися на активного учасника навчального процесу, навчитися свідомо ставитися до оволодіння теоретичними і практичними знаннями, вільно орієнтуватися в інформаційному просторі, бути особисто відповідальним за якість власної професійної підготовки. СРС містить: опрацювання лекційного матеріалу; опрацювання та вивчення рекомендованої літератури, основних термінів та понять із тем дисципліни; підготовку до практичних та семінарських занять; підготовку до виступу на семінарських заняттях; поглиблене опрацювання окремих лекційних тем або питань; пошук (підбір) та огляд літературних джерел на задану проблематику дисципліни; аналітичний огляд наукової публікації; контрольну перевірку студентами особистих знань за запитаннями для самодіагностики; підготовку до контрольних робіт та інших форм поточного контролю; підготовку до модульного контролю; систематизацію вивченого матеріалу з метою підготовки до колоквіуму.

Необхідним елементом успішного засвоєння матеріалу навчальної дисципліни є самостійна робота студентів із вітчизняною та зарубіжною спеціальною економічною літературою, нормативними актами з питань державного регулювання економіки та оформлення управлінських документів, статистичними матеріалами. Основні види самостійної роботи, запропоновані студентам для засвоєння теоретичних знань із навчальної дисципліни, наведені в табл. 7.1.

Таблиця 7.1

Завдання для самостійної роботи студентів та форми її контролю

Назви тем	Зміст самостійної роботи студентів	Кількість годин	Форми контролю за СРС	Література
1	2	3	4	5
Змістовий модуль 1				
Теоретичні аспекти та основні категорії демографії				
<i>Тема 1. Предмет, завдання і методи демографії</i>	Пошук, підбір та огляд літературних джерел за темою "Предмет, завдання і методи демографії"	4	Презентація результатів	Основна: [1 – 4]. Додаткова: [16; 17; 19; 25; 26; 29]

Продовження табл. 7.1

1	2	3	4	5
<i>Тема 2.</i> Джерела інформації про населення і демографічні процеси	Пошук, підбір та огляд літературних джерел за темою "Джерела інформації про населення і демографічні процеси". Підготовка до вирішення практичних завдань та виконання комплексного завдання за темами (КЗТ) 1 та 2. Виконання індивідуального завдання щодо аналізу рівня соціально-економічного розвитку регіону	8	Презентація результатів	Основна: [1 – 3; 10; 14]. Додаткова: [19 – 21; 23; 27 – 29]
<i>Тема 3.</i> Чисельність та структура населення	Вивчення лекційного матеріалу з теми "Чисельність та структура населення", підготовка до практичного заняття та виконання комплексного завдання за темами; підготовка до контрольної роботи	8	Презентація результатів; контрольна робота з теми 1 – 3; захист КЗТ	Основна: [3 – 6; 11; 14]. Додаткова: [16 – 18; 23; 27 – 29]
<i>Тема 4.</i> Природний рух населення та його показники	Пошук, підбір та огляд літературних джерел на задану тематику. Підготовка до вирішення практичних завдань та виконання комплексного завдання	4	Презентація результатів	Основна: [2; 3; 15]. Додаткова: [16; 21 – 27]
<i>Тема 5.</i> Механічний рух населення та його показники	Пошук, підбір та огляд літературних джерел на задану тематику. Підготовка до виконання комплексного завдання за темами	4	Презентація результатів	Основна: [2; 4; 7 – 10]. Додаткова: [16; 20; 26]
<i>Тема 6.</i> Відтворення населення та його показники	Пошук, підбір та огляд літературних джерел на задану тематику. Підготовка до виконання практичних завдань. Підготовка до виконання комплексного завдання за темами. Підготовка до контрольної роботи	4	Презентація результатів; захист комплексного домашнього завдання (КДЗ); контрольна робота з теми 4 – 6	Основна: [4 – 9; 15]. Додаткова: [16; 20; 29]
Усього за змістовим модулем 1		32		

1	2	3	4	5
Змістовий модуль 2				
Основні напрямки демографічної політики				
<i>Тема 7. Демографічне прогнозування</i>	Пошук, підбір та огляд літературних джерел на задану тематику. Підготовка до виконання комплексного завдання за темами. Підготовка до контрольної роботи. Підготовка до проведення ділової гри	16	Презентація результатів; контрольна робота з теми 7. Захист домашнього завдання	Основна: [4 – 14]. Додаткова: [17 – 27]
<i>Тема 8. Демографічна політика</i>	Пошук, підбір та огляд літературних джерел на задану тематику. Підготовка до виконання комплексного завдання за темами. Підготовка до контрольної роботи. Підготовка до проведення ділової гри	16	Презентація результатів; експрес-опитування; контрольна робота з теми 8. Захист домашнього завдання	Основна [6 – 13]. Додаткова: [20; 22; 26; 28]
Усього за змістовим модулем 2		32		
Залік				
Усього за модулями		64		

7.1. Контрольні запитання для самодіагностики

Тема 1. Предмет, завдання і методи демографії

1. В якому році виникла наука демографія?
2. Хто був засновником демографії як науки?
3. Визначте предмет демографії.
4. Визначте мету демографії.
5. Визначте основні завдання демографії.
6. Визначте основні методи демографії.
7. Визначте сутність демографічної статистики як складової загальної науки народонаселення.
8. Визначте сутність історичної демографії як складової загальної науки народонаселення.

9. Визначте сутність економічної демографії як складової загальної науки народонаселення.

10. Визначте сутність соціологічної демографії як складової загальної науки народонаселення.

Тема 2. Джерела інформації про населення і демографічні процеси

1. Визначте основні джерела інформації в демографії.

2. Дайте визначення поняття "перепис населення".

3. Із якою періодичністю проводиться перепис населення.

4. Обґрунтуйте основні принципи сучасних переписів населення.

5. Дайте визначення поняття "програма перепису населення".

6. Обґрунтуйте основні питання програми перепису населення.

7. Визначте основні нормативні документи, які регулюють перепис населення в Україні.

8. Дайте визначення поняття "критичний момент перепису населення".

9. Дайте визначення поняття "наявне населення".

10. Дайте визначення поняття "постійне населення".

11. Дайте визначення поняття "юридичне населення".

12. Який зв'язок існує між наявним, постійним та юридичним населенням?

13. Із якою метою проводиться поточний статистичний облік подій природного руху населення?

14. Коли в Україні було вперше проведено поточний статистичний облік подій природного руху населення?

15. Визначте сутність та значення поточних реєстрів населення.

16. Визначте сутність та значення вибіркового демографічного дослідження.

17. Визначте сутність та значення спеціальних демографічних досліджень.

Тема 3. Чисельність та структура населення

1. Дайте визначення поняття "населення".

2. Обґрунтуйте поняття "чисельність населення".

3. Визначте кількість населення у світі на даний момент часу.

4. Визначте кількість населення в Україні на даний момент часу.

5. Обґрунтуйте основні тенденції щодо кількості населення в Україні та світі.
6. Дайте визначення поняття "депопуляція населення".
7. Визначте сутність та значення структури населення за статтю.
8. Визначте структури населення за статтю в Україні на даний момент часу.
9. Які чинники впливають на формування статевої структури населення?
10. Визначте основні тенденції щодо статевої структури населення в Україні.
11. Визначте сутність та значення структури населення за віком.
12. Визначте основні тенденції щодо вікової структури населення в Україні.
13. Обґрунтуйте сутність та значення статево-вікових пірамід.
14. Визначте основні типи відтворення населення.
15. Який тип відтворення населення існує в Україні?
16. Визначте зв'язок вікової структури та режимів відтворення населення.
17. Визначте сутність процесу демографічного старіння населення.
18. Дайте визначення поняття "шлюб".
19. Дайте визначення поняття "розлучення".
20. Обґрунтуйте сутність та значення методу реального покоління.
21. Обґрунтуйте сутність та значення методу умовного покоління.
22. Дайте визначення поняття "когорта".
23. Визначте позитивні та негативні наслідки методів реального та умовного поколінь.
24. Дайте визначення поняття "сім'я".
25. Визначте основні соціальні функції сім'ї.
26. За якими ознаками класифікується сім'я?

Тема 4. Природний рух населення та його показники

1. Дайте визначення поняття "природний рух населення".
2. Визначте основні загальні коефіцієнти природного руху населення.
3. Визначте основні спеціальні коефіцієнти народжуваності.
4. Обґрунтуйте сучасні тенденції природного руху населення в Україні.

5. Обґрунтуйте сучасні тенденції природного руху населення в світі.
6. Визначте основні складові концепції зниження народжуваності та збільшення смертності в світі та зокрема в Україні.
7. Обґрунтуйте сутність та зміст ендогенних та екзогенних факторів.
8. Обґрунтуйте тенденції природного руху міського населення в Україні на даний момент часу.
9. Обґрунтуйте тенденції природного руху сільського населення в Україні на даний момент часу.
10. Обґрунтуйте тенденції щодо кількості померлих у перинатальному періоді в Україні на даний момент часу.
11. Обґрунтуйте тенденції щодо кількості померлих дітей віком до одного року за окремими причинами смерті в Україні на даний момент часу.
12. Обґрунтуйте тенденції щодо розподілу померлих за окремими причинами смерті в Україні на даний момент часу.

Тема 5. Механічний рух населення та його показники

1. Дайте визначення поняття "механічний рух населення".
2. Дайте визначення поняття "міграція".
3. За якими ознаками класифікується механічний рух населення?
4. Обґрунтуйте тенденції щодо міграції міського населення в Україні на даний момент часу.
5. Обґрунтуйте тенденції щодо міграції сільського населення в Україні на даний момент часу.
6. Визначте основні теорії міграційного процесу.
7. Обґрунтуйте основні концептуальні підходи до проблем міграції.
8. За допомогою яких показників оцінюється механічний рух населення?
9. Визначте основні абсолютні показники міграції населення.
10. Визначте сутність та значення демографічних балансів чисельності населення.
11. Визначте основні відносні показники міграції.
12. За допомогою яких інструментів проводиться оцінка економічної ефективності міграції населення?
13. Обґрунтуйте тенденції щодо міграції населення у світі на даний момент часу.

Тема 6. Відтворення населення та його показники

1. Дайте визначення поняття "відтворення населення".
2. За якими ознаками класифікується відтворення населення?
3. Визначте основні типи відтворення населення.
4. Який тип відтворення населення характеризує ситуацію в Україні на даний момент часу?
5. Визначте основні групи показників за допомогою яких оцінюється відтворення населення.
6. Обґрунтуйте основні демографічні показники в Україні на даний момент часу.
7. Яким чином проводиться оцінка відтворення населення?
8. Обґрунтуйте сутність індексу Покровського – Пірля.
9. Визначте ефективність відтворення населення в Україні на даний момент часу.

Тема 7. Демографічне прогнозування

1. Дайте визначення поняття "демографічне прогнозування".
2. Які методи прогнозування використовуються в демографії?
3. Від яких факторів залежить достовірність демографічних прогнозів?
4. Визначте основні тенденції щодо демографічного прогнозування в світі.
5. Обґрунтуйте процеси розроблення державних програм щодо соціального забезпечення населення в Україні.
6. Обґрунтуйте сутність та значення процесів розробки гіпотез щодо ймовірних змін демографічних тенденцій у прогнозному періоді.
7. Обґрунтуйте демографічний прогноз для України до 2050 року.

Тема 8. Демографічна політика

1. Дайте визначення поняття "демографічна політика".
2. Які сфери охоплює демографічна політика?
3. Хто виступає суб'єктами демографічної політики?
4. Визначте мету демографічної політики.
5. Обґрунтуйте основні напрямки демографічної політики.
6. Визначте сутність та значення індексу розвитку людського потенціалу.
7. Обґрунтуйте сутність, значення та принципи концепції людського розвитку.

8. Індивідуально-консультативна робота

Індивідуально-консультативну роботу здійснюють за графіком індивідуально-консультативної роботи у формі індивідуальних занять, консультацій, перевірки виконання індивідуальних завдань, перевірки та захисту завдань, винесених на поточний контроль, тощо.

Формами організації індивідуально-консультативної роботи є:

а) за засвоєнням теоретичного матеріалу:

консультації: індивідуальні (запитання – відповідь), групові (розгляд типових прикладів – ситуацій);

б) за засвоєнням практичного матеріалу:

консультації індивідуальні та групові;

в) для комплексного оцінювання засвоєння програмного матеріалу: індивідуальний захист виконаних робіт.

9. Методи навчання

У процесі викладання навчальної дисципліни для активізації навчально-пізнавальної діяльності студентів передбачено застосування як активних, так і інтерактивних навчальних технологій, серед яких: лекції проблемного характеру, міні-лекції, робота в малих групах, семінари-дискусії, мозкові атаки, презентації, ознайомлювальні (початкові та ситуаційні) ігри, метод проектної роботи, метод сценаріїв, банки візуального супроводу (табл. 9.1 і 9.2).

Таблиця 9.1

Розподіл форм та методів активізації процесу навчання за темами навчальної дисципліни

Назви тем	Практичне застосування навчальних технологій
1	2
Змістовий модуль 1 Теоретичні аспекти та основні категорії демографії	
<i>Тема 1.</i> Предмет, завдання і методи демографії	Міні-лекція з питання "Теоретична та практична цінність демографії як науки"; робота в малих групах; презентація результатів

1	2
<i>Тема 2.</i> Джерела інформації про населення і демографічні процеси	Лекція проблемного характеру з питання "Достовірність та своєчасність перепису населення в Україні"; семінар-дискусія з питання "Особливості сучасних переписів населення у світі"; презентація результатів; банки візуального супроводу
<i>Тема 3.</i> Чисельність та структура населення	Лекція проблемного характеру з питання "Побудова статевовікових пірамід та особливості їх застосування"; семінар-дискусія з питання "Шляхи зменшення рівня депопуляції населення в Україні"; робота в малих групах; презентація результатів
<i>Тема 4.</i> Природний рух населення та його показники	Лекція проблемного характеру з питання "Напрямки підвищення рівня природного руху населення в Україні"; робота в малих групах, презентація результатів; банки візуального супроводу
<i>Тема 5.</i> Механічний рух населення та його показники	Лекція проблемного характеру з питання "Напрямки підвищення рівня механічного руху населення в Україні"; робота в малих групах, презентація результатів; банки візуального супроводу
<i>Тема 6.</i> Відтворення населення та його показники	Лекція проблемного характеру з питання "Обґрунтування напрямків підвищення рівня відтворення населення в Україні"; робота в малих групах, презентація результатів; банки візуального супроводу
Змістовий модуль 2 Основні напрямки демографічної політики	
<i>Тема 7.</i> Демографічне прогнозування	Лекція проблемного характеру з питання "Розроблення демографічного прогнозу для України"; робота в малих групах; презентація результатів, банки візуального супроводу; метод аналізу конкретних ситуацій; ділова та рольова ігри
<i>Тема 8.</i> Демографічна політика	Лекція проблемного характеру з питання "Розроблення гіпотез ймовірних змін демографічних тенденцій в прогнозному періоді"; робота в малих групах; презентація результатів

Основні відмінності активних та інтерактивних методів навчання від традиційних визначають не тільки методикою й технікою викладання, але і високою ефективністю навчального процесу, який полягає у високій

мотивації студентів; закріпленні теоретичних знань на практиці; підвищенні самосвідомості студентів; формуванні здатності приймати самостійні рішення; формуванні здатності до ухвалення колективних рішень; формуванні здатності до соціальної інтеграції; набутті навичок у вирішенні конфліктів; розвитку здатності до знаходження компромісів.

Лекції проблемного характеру спрямовані на розвиток логічного мислення студентів і характеризуються тим, що коло питань теми обмежується двома-трьома основними моментами, увага студентів концентрується на матеріалі, що не знайшов відображення в підручниках, використовується досвід зарубіжних навчальних закладів з наданням студентам під час лекцій друкованого матеріалу та виділенням головних висновків із питань, які розглядаються. Лекції проблемного характеру відрізняються поглибленою аргументацією матеріалу, що викладається. Під час читання лекцій студентам дають питання для самостійного розмірковування, проте лектор сам відповідає на них, не чекаючи відповідей студентів. Система питань у ході лекції відіграє активізуючу роль, примушує студентів сконцентруватися і почати активніше мислити в пошуках правильної відповіді. Вони стають учасниками наукового пошуку та вирішення проблем.

Міні-лекції передбачають викладання навчального матеріалу за короткий проміжок часу й характеризуються значною ємністю, складністю логічних побудов, образів, доказів та узагальнень. Міні-лекції проводяться, як правило, як частина заняття-дослідження.

Мозкові атаки – це метод вирішування невідкладних завдань за дуже обмежений час. Сутність його полягає в тому, щоб висловити якомога більшу кількість ідей за невеликий проміжок часу, обговорити та здійснити їх селекцію.

Робота в малих групах використовується з метою активізації роботи студентів під час проведення семінарських і практичних занять. Це так звані групи психологічного комфорту, де кожен учасник відіграє свою особливу роль і певними своїми якостями доповнює інших. Використання цієї технології дає змогу структурувати практично-семінарські заняття за формою і змістом, створює можливості для участі кожного студента в роботі з теми заняття, забезпечує формування особистісних якостей та досвіду соціального спілкування.

Семінари-дискусії передбачають обмін думками й поглядами учасників щодо даної теми, а також розвивають мислення, допомагають

формувати погляди й переконання, виробляють уміння формулювати думки та висловлювати їх, навчають оцінювати пропозиції інших людей, критично ставитися до власних поглядів.

Ознайомлювальні або початкові ігри частіше за все використовуються на початку занять для створення робочої атмосфери, "налаштування" учасників на групову роботу.

Таблиця 9.2

Використання методик активізації процесу навчання

Тема навчальної дисципліни	Практичне застосування методик	Методики активізації процесу навчання
<i>Тема 2.</i> Джерела інформації про населення і демографічні процеси	<i>Завдання 1.</i> Аналіз рівня соціально-економічного розвитку регіону за допомогою визначення індексу якості життя та індексу людського потенціалу	Робота в малих групах; мозкові атаки; презентації
<i>Тема 3.</i> Чисельність та структура населення	<i>Завдання 2.</i> Оцінка сімейної та шлюбної структури населення	Робота в малих групах; модерація; презентації
<i>Тема 4.</i> Природній рух населення та його показники	<i>Завдання 3.</i> Оцінка подій природного руху населення	Робота в малих групах; мозкові атаки; презентації
<i>Тема 5.</i> Механічний рух населення та його показники	<i>Завдання 4.</i> Оцінка подій механічного руху населення	Презентація результатів
<i>Тема 6.</i> Відтворення населення та його показники	<i>Завдання 5.</i> Оцінка процесів відтворення населення за допомогою індексу Покровського – Пірля	Робота в малих групах; мозкові атаки; презентації
<i>Тема 7.</i> Демографічне прогнозування	<i>Завдання 6.</i> Набуття навичок під час розроблення гіпотез щодо ймовірних змін демографічних тенденцій у прогнозному періоді	Робота в малих групах; мозкові атаки; презентації
<i>Тема 8.</i> Демографічна політика	<i>Завдання 7.</i> Визначення індексу розвитку людського потенціалу країни	Робота в малих групах; мозкові атаки; презентації

Презентації – виступи перед аудиторією – використовують для надання певних досягнень, результатів роботи групи, звіту про виконання індивідуальних завдань, інструктажу, демонстрації нових товарів і послуг.

Рольові ігри – це форма активізації студентів, за якої вони задіяні в процесі розв'язання певної виробничої ситуації в ролі безпосередніх учасників подій.

Модерація – це метод, який допомагає групам розглядати теми, проблеми, завдання зосереджуючись на змісті цілеспрямовано і ефективно за самостійної участі кожного у вільній колегіальній атмосфері. Модерація як спосіб проведення обговорення, швидко приводить до конкретних результатів, дає можливість усім присутнім брати участь у процесі вироблення рішень, відчуваючи при цьому свою повну відповідальність за результат.

Банки візуального супроводу сприяють активізації творчого сприйняття змісту дисципліни за допомогою наочності.

10. Методи контролю

Система оцінювання сформованих компетентностей (див. табл. 2.1) у студентів ураховує види занять, які, згідно з програмою навчальної дисципліни, передбачають лекційні, семінарські, практичні заняття, а також виконання самостійної роботи. Оцінювання сформованих компетентностей у студентів здійснюються за накопичувальною 100-бальною системою. Відповідно до Тимчасового положення "Про порядок оцінювання результатів навчання студентів за накопичувальною бально-рейтинговою системою" ХНЕУ ім. С. Кузнеця, контрольні заходи містять:

поточний;

модульний (відповідно до визначеного змістовного модуля);

підсумковий / семестровий контроль за результатами навчання.

Поточний контроль здійснюють протягом семестру під час проведення лекційних, практичних та семінарських занять і оцінюють за сумою набраних балів (максимальна сума – 100 балів; мінімальна сума, що дозволяє студенту скласти залік, – 60 балів).

Модульний контроль, що здійснюють, ураховуючи поточний контроль за відповідний змістовий модуль, має на меті інтегроване оцінювання результатів навчання студента після вивчення матеріалу з логічно завершеної частини дисципліни – змістового модуля.

Підсумковий / семестровий контроль здійснюють у формі заліку, відповідно до графіка навчального процесу.

Поточний контроль із цієї навчальної дисципліни здійснюють у таких формах:

активна робота на лекційних заняттях;

активна участь у виконанні практичних завдань;

активна участь у дискусії та презентації матеріалу на семінарських заняттях;

проведення письмової контрольної роботи;

експрес-опитування.

Порядок проведення поточного оцінювання знань студентів.

Оцінювання знань студента під час семінарських і практичних занять та виконання індивідуальних завдань проводять за накопичувальною 100-бальною системою за такими критеріями:

розуміння, ступінь засвоєння теорії та методології проблем, що розглядають;

ступінь засвоєння фактичного матеріалу з навчальної дисципліни;

ознайомлення з рекомендованою літературою, а також із сучасною літературою з питань, що розглядають;

уміння поєднувати теорію з практикою під час розгляду виробничих ситуацій, розв'язанні задач, виконанні розрахунків у процесі вирішення індивідуальних завдань і завдань, винесених на розгляд в аудиторії;

логіка, структура, стиль викладу матеріалу в письмових роботах і під час виступів в аудиторії, уміння обґрунтовувати свою позицію, здійснювати узагальнення інформації та робити висновки.

Максимально можливий бал за конкретне завдання ставлять за умови відповідності індивідуального завдання студента або його усної відповіді всім зазначеним критеріям. Відсутність тієї або іншої складової зменшує кількість балів. Під час оцінювання індивідуальних завдань увагу також приділяють якості, самостійності та своєчасності здавання виконаних завдань викладачу, згідно з графіком навчального процесу. Якщо якась із вимог не буде виконаною, то бали будуть знижені.

Письмова контрольна робота проводиться 5 разів на семестр та містить теоретичні та практичні завдання різного рівня складності, відповідно до тем змістового модуля.

Модульний контроль із даної навчальної дисципліни здійснюють у формі колоквиуму. Колоквиум – це форма перевірки й оцінювання знань студентів у системі освіти у вищих навчальних закладах. Проводиться

з метою оцінювання поточного рівня знань та вміння їх застосовувати на практиці. Колоквіум складається з двох частин: лекційної (теоретичної) та практичної. Тому структура колоквіуму містить завдання теоретичного і практичного спрямування. Його проводять у письмовій формі після того, як розглянуто увесь теоретичний матеріал та виконані практичні (семінарські) завдання в межах кожного зі змістових модулів. Таким чином, після вивчення тем 1 – 6 студенти денної форми навчання виконують завдання для колоквіуму за змістовим модулем 1. Відповідно, після вивчення тем 7 – 8 – завдання до колоквіуму за змістовим модулем 2.

Завдання до колоквіуму містить 2 лекційних завдання та 2 практичних завдання.

Зразок завдання до колоквіуму за модулем 2

Теоретична частина

1. Визначте сутність та значення демографічних балансів чисельності населення.
2. Обґрунтуйте процеси розроблення державних програм щодо соціального забезпечення населення в Україні.

Практична частина

Завдання 1

Чисельність населення на початок прогнозного року складає 1 300 000 осіб, трудових ресурсів – 900 000 осіб. Чисельність народжених у прогнозованому році складає 10 000 осіб, чисельність померлих – 12 000 осіб. Сальдо міграції протягом року згідно з прогнозами становить 3 000 осіб, чисельність прибулих 4 000 осіб. Частка трудових ресурсів у чисельності населення прогнозується на рівні 70 %. Визначте баланс внутрішнього обороту і баланс чисельності трудових ресурсів прогнозного року. Обґрунтуйте відповідь.

Завдання 2

Чисельність населення працездатного віку складає 300 000 осіб, чисельність дітей – 12 000 осіб, чисельність осіб старшого віку –

15 000 осіб, чисельність інвалідів – 9 000 осіб. Визначте показники демографічного навантаження. Обґрунтуйте відповідь.

Підсумковий бал за колоквиум складається із суми балів, округлених до цілого числа за правилами математики, за виконання всіх завдань.

Повнота інформації, обґрунтованість відповіді, алгоритм вирішення кожного завдання містить окремі етапи, які відрізняються за складністю, трудомісткістю та значенням для розв'язання завдання. Тому окремі завдання, етапи їх розв'язання оцінюють відокремлено один від одного: 2 бали – теоретичне питання 1; 2 бали – теоретичне питання 2; 3 бали – практичне завдання 1; 3 бали – практичне завдання 2.

Підсумковий / семестровий контроль здійснюють у формі заліку, що передбачає визначення рівня знань та ступеня засвоєння студентами компетентностей (див. табл. 2.1). Завданням підсумкового контролю є перевірка розуміння студентом програмного матеріалу в цілому, логіки та взаємозв'язків між окремими розділами, здатності творчого використання накопичених знань, уміння формулювати своє ставлення до певної проблеми навчальної дисципліни тощо. В умовах реалізації компетентнісного підходу підсумковий контроль допомагає оцінити рівень засвоєння студентом компетентностей, передбачених кваліфікаційними вимогами. Підсумковий контроль дозволяє діагностувати рівень теоретичної підготовки студента й рівень його компетентності з навчальної дисципліни.

Залік виставляють за сумою балів, набраних за результатами поточного контролю.

Загальна за результатами всіх видів контролю максимальна кількість балів за навчальну дисципліну – 100, мінімальна – 60.

Якщо студент набирає менш ніж 60 балів, він обов'язково складає залік після закінчення екзаменаційної сесії у встановлений деканом факультету термін, але не пізніше від двох тижнів після початку семестру. Якщо студент повторно набирає менше ніж 60 балів, декан факультету призначає комісію у складі трьох викладачів на чолі із завідувачем кафедри та визначає термін перескладання заліку, після чого ухвалюється рішення, відповідно до чинного законодавства: якщо "зараховано" – студент продовжує навчання за графіком навчального процесу, а "не зараховано", тоді декан факультету пропонує студенту повторно вивчити навчальну дисципліну протягом наступного навчального періоду самостійно.

Критерії оцінювання позааудиторної самостійної роботи студентів. Загальними критеріями, за якими здійснюються оцінювання позааудиторної самостійної роботи студентів, є: глибина і міцність знань, рівень мислення; уміння систематизувати знання з окремих тем, уміння робити обґрунтовані висновки; володіння категорійним апаратом, навичками і прийомами виконання практичних завдань; уміння знаходити необхідну інформацію, здійснювати її систематизацію та опрацювання; самореалізація на практичних та семінарських заняттях.

11. Розподіл балів, які набирають студенти

Система оцінювання рівня сформованості професійних компетентностей студентів денної форми навчання наведена в табл. 11.1.

Таблиця 11.1

Система оцінювання рівня сформованості професійних компетентностей

Професійні компетентності	Навчальний тиждень	Години	Методи та форми навчання		Оцінка рівня сформованості компетентностей			
					Форми контролю	Максимальний бал		
1	2	3	4		5	6		
Змістовий модуль 1.								
Теоретичні аспекти та основні категорії демографії							45	
Д1	Здатність визначати теоретичну та практичну цінність науки	1	Ауд.	2	Лекція	Тема 1. Предмет, завдання і методи демографії	Робота на лекції	1
			СРС	4	Підготовка до занять	Пошук, підбір та огляд літературних джерел на задану тематику		

Продовження табл. 11.1

1		2	3		4		5	6
Д1	Здатність проводити оцінку програми перепису населення та подій природного руху населення	2	Ауд.	2	Лекція	Тема 2. Джерела інформації про населення і демографічні процеси (питання 1 – 5)	Робота на лекції	1
				2	Практичне заняття	Вирішення практичних завдань щодо аналізу рівня соціально-економічного розвитку регіону	Активна участь у виконанні практичних завдань	1
			СРС	2	Підготовка до занять	Пошук, підбір та огляд літературних джерел на задану тематику. Підготовка до вирішення практичних завдань. Підготовка до виконання комплексного завдання за темами		
Д1	Здатність проводити оцінку програми перепису населення та подій природного руху населення	3	Ауд.	2	Лекція	Тема 2. Джерела інформації про населення і демографічні процеси (питання 6 – 10)	Робота на лекції	1
				СРС	4	Підготовка до занять	Пошук, підбір та огляд літературних джерел на задану тематику. Виконання комплексного завдання за темами	
Д2	Здійснювати оцінку статеві, вікової, сімейної та шлюбної структури населення	4	Ауд.	2	Лекція	Тема 3. Чисельність та структура населення (питання 1 – 4)	Робота на лекції	1
				2	Практичне заняття	Вирішення практичних завдань щодо оцінки подій природного руху населення	Активна участь у виконанні практичних завдань	1
			СРС	4	Підготовка до занять	Пошук, підбір та огляд літературних джерел на задану тематику. Підготовка до контрольної роботи. Підготовка до виконання комплексного завдання за темами	Контрольна робота. Захист КЗТ	9 6
		5	Ауд.	2	Лекція	Тема 3. Чисельність та структура населення (питання 5 – 8)	Робота на лекції	1
			СРС	4	Підготовка до занять	Пошук, підбір та огляд літературних джерел на задану тематику. Підготовка до виконання комплексного завдання за темами		

Продовження табл. 11.1

1	2	3	4	5	6			
Д2	Здійснювати оцінку процесів природного руху населення	6	Ауд.	2	Лекція	Тема 4. Природний рух населення та його показники	Робота на лекції	1
			Ауд.	2	Практичне заняття	Вирішення практичних завдань з оцінки шлюбної та сімейної структури населення	Активна участь у виконанні практичних завдань	1
			СРС	4	Підготовка до занять	Пошук, підбір та огляд літературних джерел на задану тематику. Підготовка до виконання практичних завдань. Підготовка до виконання комплексного завдання за темами		
Д2	Здійснювати оцінку процесів механічного руху населення	7	Ауд.	2	Лекція	Тема 5. Механічний рух населення та його показники	Робота на лекції	1
			СРС	6	Підготовка до занять	Пошук, підбір та огляд літературних джерел на задану тематику. Підготовка до виконання комплексного завдання за темами		
Д2	Здійснювати оцінку процесів відтворення населення	8	Ауд.	2	Лекція	Тема 6. Відтворення населення та його показники	Робота на лекції	1
				2	Практичне заняття	Вирішення практичних завдань з оцінки процесів відтворення населення	Активна участь у виконанні практичних завдань	1
			СРС	4	Підготовка до занять	Контрольна робота	10	
						Захист КЗТ	8	
Змістовий модуль 2. Основні напрямки демографічної політики								55
Д3	Здатність визначати особливості міжнародного співробітництва в Україні та світі	9	Ауд.	2	Лекція	Тема 7. Демографічне прогнозування	Робота на лекції	1
			СРС	4	Підготовка до занять	Пошук, підбір та огляд літературних джерел на задану тематику. Підготовка до виконання практичних завдань. Підготовка до виконання комплексного завдання за темами		

Продовження табл. 11.1

1	2	3	4		5	6		
ДЗ	Здійснювати оцінку заходів демографічної політики	10	Ауд.	2	Лекція	Тема 8. Демографічна політика	Робота на лекції	1
			Ауд.	2	Практичне заняття	Проведення ділової гри на тему "Демографічна політика"	Активна участь у діловій грі	1
		СРС	4	Підготовка до занять	Підготовка до колоквіуму. Підготовка до ділової гри	Колоквіум	10	
ДЗ	Здійснювати оцінку процесів відтворення населення	11	Ауд.	2	Лекція	Проведення брейн-рингу за усіма темами	Активна участь у брейн-рингу	1
			СРС	4	Підготовка до занять	Пошук, підбір та огляд літературних джерел на задану тематику. Підготовка ділової гри		
		12	Ауд.	2	Практичне заняття	Вирішення практичних завдань щодо оцінки процесів відтворення населення	Активна участь у виконанні практичних завдань	1
			СРС	6	Підготовка до занять	Підготовка до практичного заняття. Підготовка до захисту комплексного домашнього завдання	Захист КЗТ	8
ДЗ	Здатність визначати особливості міжнародного співробітництва у сфері демографічної політики в Україні та світі	13	Ауд.	2	Практичне заняття	Вирішення практичних завдань щодо оцінки впливу основних демографічних показників на рівень відтворення населення	Активна участь у виконанні практичних завдань	1
			СРС	3	Підготовка до занять	Підготовка до практичного заняття та контрольної роботи. Підготовка до виконання комплексного завдання за темами	Контрольна робота	8
		14	Ауд.	2	Практичне заняття	Вирішення практичних завдань із використанням методики розроблення гіпотез про вірогідні зміни демографічних тенденцій	Активна участь у виконанні практичних завдань	1
			СРС	3	Підготовка до занять	Підготовка до практичного заняття. Підготовка до виконання комплексного завдання за темами		
		15	Ауд.	2	Практичне заняття	Вирішення практичних завдань із формування демографічного прогнозу для України до 2050 року	Активна участь у виконанні практичних завдань	1
			СРС	3	Підготовка до занять	Підготовка до практичного заняття. Підготовка до виконання комплексного завдання за темами		

Закінчення табл. 11.1

1		2	3		4		5	6
ДЗ	Здійснювати оцінку заходів демографічної політики	16	Ауд.	2	Практичне заняття	Ділова гра на тему "Демографічне прогнозування"	Активна участь у діловій грі	1
			СРС	3		Підготовка до занять	Підготовка до проведення ділової гри та захисту КЗТ	Захист КЗТ
		17	Ауд.	2	Практичне заняття	Вирішення практичних завдань з визначення індексу розвитку людського потенціалу	Активна участь у виконанні практичних завдань	1
			СРС	4		Підготовка до занять	Підготовка до практичного заняття. Підготовка до колоквіуму	Колоквіум
Усього годин			108		Загальна максимальна кількість балів із дисципліни			100
із них								
аудиторні			44	40 %	поточний контроль			100
самостійна робота			64	60 %	підсумковий контроль			-

Розподіл балів у межах тем змістових модулів наведено в табл. 11.2.

Таблиця 11.2

Розподіл балів за темами

Поточне тестування та самостійна робота								Сума
Змістовий модуль 1						Змістовий модуль 2		100
T1	T2	T3	T4	T5	T6	T7	T8	
1	3	18	2	20	2	21	13	
Колоквіум						Колоквіум		
10						10		

Максимальну кількість балів, яку може накопичити студент протягом тижня за формами та методами навчання, наведено в табл. 11.3.

Розподіл балів за тижнями

Теми змістового модуля			Лекційні заняття	Практичні заняття	Брейн-ринг	Ділові ігри	Домашні завдання	Письмова контрольна робота	Колоквіум	Усього
Змістовий модуль 1. Теоретичні аспекти та основні категорії демографії	Тема 1	1 тиждень	1	-	-	-	-	-	-	1
	Тема 2	2 тиждень	1	1	-	-	-	-	-	2
		3 тиждень	1	-	-	-	-	-	-	1
	Тема 3	4 тиждень	1	1	-	-	6	9	-	17
		5 тиждень	1	-	-	-	-	-	-	1
	Тема 4	6 тиждень	1	1	-	-	-	-	-	2
	Тема 5	7 тиждень	1	-	-	-	-	-	-	1
Тема 6	8 тиждень	1	1	-	-	8	10	-	20	
Змістовий модуль 2. Основні напрямки демографічної політики	Тема 7	9 тиждень	1	-	-	-	-	-	-	1
	Тема 8	10 тиждень	1	-	-	1	-	-	10	12
		11 тиждень	-	-	1	-	-	-	-	1
	Тема 6	12 тиждень	-	1	-	-	8	-	-	9
		13 тиждень	-	1	-	-	-	8	-	9
	Тема 7	14 тиждень	-	1	-	-	-	-	-	1
		15 тиждень	-	1	-	-	-	-	-	1
		16 тиждень	-	1	-	1	8	-	-	10
Тема 8	17 тиждень	-	1	-	-	-	-	10	11	
Усього			10	10	1	2	30	27	20	100

Підсумкову оцінку з навчальної дисципліни визначають відповідно до Тимчасового положення "Про порядок оцінювання результатів навчання студентів за накопичувальною бально-рейтинговою системою" ХНЕУ ім. С. Кузнеця (табл. 11.4).

Таблиця 11.4

Шкала оцінювання: національна та ECTS

Сума балів за всі види навчальної діяльності	Оцінка ECTS	Оцінка за національною шкалою	
		для екзамену, курсового проекту (роботи), практики	для заліку
90 – 100	A	відмінно	зараховано
82 – 89	B	добре	
74 – 81	C		
64 – 73	D		
60 – 63	E	задовільно	не зараховано
35 – 59	FX	незадовільно	
1 – 34	F		

Оцінки за цією шкалою заносять до відомостей обліку успішності, індивідуального навчального плану студента та іншої академічної документації.

12. Рекомендована література

12.1. Основна

1. Борисов В. А. Демография : учеб. пособ. / В. А. Борисов. – М. : NOTA BENE, 2008. – 350 с.

2. Валентей Д. И. Демография : состояние и перспективы : учеб. пособ. / Д. И. Валентей. – М. : МГУ, 2007. – 247 с.

3. Волгина Н. А. Демография : учеб. пособ. / Н. А. Волгина. – М. : Из-во РАГС, 2009. – 303 с.

4. Глушкова В. Г. Введение в экономическую географию и региональную экономику : учеб. пособ. для экономических вузов / В. Г. Глушкова, А. А. Винокурова. – М. : Из-во МГУ, 2011. – 281 с.

5. Кирилов А. В. Демографический энциклопедический словарь / А. В. Кирилов. – М. : Из-во "Высшая школа", 1995. – 860 с.

6. Медков В. М. Демография : учеб. пособ. / В. М. Медков. – Ростов н/Д : Из-во "Ростов", 2012. – 329 с.

7. Морев В. И. Население и кризисы / В. И. Морев, Л. В. Иванковой. – М. : МГУ и Диалог, 2008. – 356 с.

8. Салин В. Н. Социально-экономическая статистика : учеб. пособ. / В. Н. Салин. – М. : "Юристъ", 2011. – 285 с.

9. Симагин Ю. А. Территориальная организация населения : учеб. пособ. / Ю. А. Симагин. – М. : Из-во МГУ, 2008. – 240 с.

10. Симагин Ю. А. Территориальная организация населения и хозяйства : учеб. пособ. / Ю. А. Симагин. – М. : Из-во МГУ, 2011. – 312 с.

11. Современная демография : учеб. пособ. / под ред. А. Я. Кваши и В. А. Ионцева. – М. : МГУ, 2005. – 308 с.

12. Урланис Б. Д. Народонаселение: исследования, публицистика : науч. изд. / Б. Д. Урланис. – М. : Высшая школа, 2006. – 427 с.

13. Шелестов Д. К. Историческая демография : учеб. пособ. / Д. К. Шелестов. – М. : Высшая школа, 2002. – 270 с.

14. Щербаков А. И. Основы демографии и государственной политики народонаселения : учеб. пособ. / А. И. Щербаков. – М. : МГУ, 2012. – 292 с.
15. Якимов Д. И. Демография : учеб. пособ. / Д. И. Якимов. – Брянск : Эпоха, 2010. – 312 с.

12.2. Додаткова

16. Качан Є. П. Управління трудовими ресурсами : навч. посіб. / Є. П. Качан. – К. : Вид. Дім "Юридична книга", 2003. – 258 с.
17. Осовська Г. В. Управління трудовими ресурсами : навч. посіб. / Г. В. Осовська. – К. : Кондор, 2003. – 224 с.
18. Петрика М. О. Управління трудовими ресурсами : навч. посіб. / М. О. Петрика. – Л. : ЛБК, 1996. – 228 с.
19. Підлужна Н. О. Основні показники рівня життя населення / Н. О. Підлужна // Праця і зарплата. – № 11 (399). – 2004. – С. 9.
20. Пономаренко В. С. Управління трудовим потенціалом : наук. вид. / В. С. Пономаренко. – Х. : Вид. ХНЕУ, 2006. – 348 с.
21. Пятова А. В. Управління трудовими ресурсами : навч.-метод. посіб. / А. В. Пятова. – Черкаси : VLADCO, 2007. – 390 с.
22. Соколик М. В. Оплата праці в доходах і витратах населення України / І. М. Соколик // Україна: аспекти праці. – 2014. – № 3. – С. 19 – 25.
23. Сличинський Б. С. Науково-практичний коментар до законодавства України / Б. С. Сличинський, І. В. Зуб, В. Г. Ротань. – 2-ге вид. – К. : А.С.К., 2009. – 180 с.
24. Управління трудовим потенціалом : навч. посіб. / В. С. Васильченко, А. М. Гриненко, О. А. Грішнова та ін. – К. : КНЕУ, 2005. – 403 с.

12.3. Інформаційні ресурси

25. Головне управління статистики в Харківській області [Електронний ресурс]. – Режим доступу : www.uprstat.kharkov.ukrtel.net.
26. Демографічний енциклопедичний словник [Електронний ресурс]. – Режим доступу : www.nation.geoman.ru.
27. Державна служба статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : www.ukrstat.gov.ua.

28. Інститут демографічних досліджень. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : www.demographia.ru.

29. Світова статистика [Електронний ресурс]. – Режим доступу : www.worldometers.info.ru.

12.4. Методичне забезпечення

30. Іванісов О. В. Методичні рекомендації до виконання контрольних робіт з навчальної дисципліни "Демографія" для студентів напряму підготовки "Управління персоналом та економіка праці" заочної форми навчання [Електронний ресурс] / О. В. Іванісов. – Режим доступу : <http://www.ikt.hneu.edu.ua/course/view.php?id=1754>.

31. Іванісов О. В. Тестові завдання з навчальної дисципліни "Демографія" [Електронний ресурс] / О. В. Іванісов. – Режим доступу : <http://www.ikt.hneu.edu.ua/course/view.php?id=1754>.

Додатки

Додаток А

Таблиця А.1

Структура складових професійних компетентностей із навчальної дисципліни "Демографія" за Національною рамкою кваліфікацій України

Складові компетентності, яка формується в рамках теми	Мінімальний досвід	Знання	Вміння	Комунікації	Автономність і відповідальність
1	2	3	4	5	6
Тема 1. Предмет, завдання і методи демографії					
Визначати теоретичну та практичну цінність науки	Сутність, предмет, завдання та методи демографії. Спеціалізація усередині науки	Знання предмета, мети, завдань та методів дисципліни	Визначати місце демографії в системі наук	Презентувати тенденції та фактори демографічних процесів	Відповідати за розроблення напрямів демографічної політики
Тема 2. Джерела інформації про населення і демографічні процеси					
Проводити оцінювання програми перепису населення та подій природного руху населення	Сутність перепису населення. Особливості застосування принципів сучасних переписів населення	Знання змісту державної політики перепису населення	Складати програми перепису населення; проводити статистичний облік природного руху населення; формувати поточні реєстри населення; проводити вибірки, спеціальні дослідження	Презентувати результати переписів населення	Відповідати за точність проведеного оцінювання програми перепису населення

1	2	3	4	5	6
Тема 3. Чисельність та структура населення					
Здійснювати оцінювання статеві, вікової, сімейної та шлюбної структури населення	Сутність категорії "населення". Вікова, статеві, сімейна та шлюбна структура населення	Знання характеристик чисельності та структури населення України та світу	Визначати структуру населення за статтю та віком	Презентувати результати дослідження щодо структури населення	Відповідати за точність проведеного оцінювання щодо чисельності та структури населення
Тема 4. Природний рух населення та його показники					
Здійснювати оцінювання процесів природного руху населення	Сутність природного руху населення. Сучасні тенденції природного руху населення	Знання методики проведення оцінки природного руху населення	Володіти інструментарієм оцінювання природного руху населення	Презентувати результати оцінки природного руху населення	Відповідальність за точність проведеної оцінювання природного руху населення
Тема 5. Механічний рух населення та його показники					
Здійснювати оцінювання процесів механічного руху населення	Сутність механічного руху населення. Сучасні тенденції механічного руху населення	Знання методики проведення оцінювання механічного руху населення	Володіти інструментарієм оцінювання механічного руху населення	Презентувати результати оцінювання механічного руху населення	Відповідати за точність проведеної оцінювання механічного руху населення

1	2	3	4	5	6
Тема 6. Відтворення населення та його показники					
Здійснювати оцінювання процесів відтворення населення	Сутність відтворення населення. Показники оцінювання відтворення населення	Знання методики проведення оцінювання відтворення населення	Володіти інструментарієм оцінювання відтворення населення	Презентувати результати оцінювання відтворення населення	Відповідати за точність проведеної оцінювання відтворення населення
Тема 7. Демографічне прогнозування					
49 Прогнозувати процеси у сфері демографічної політики	Сутність демографічного прогнозування. Класифікація методів демографічного прогнозування	Знання методів демографічного прогнозування	Володіння методикою розроблення гіпотез про вірогідні зміни демографічних тенденцій в прогнозному періоді	Презентувати результати демографічних прогнозів	Відповідати за точність демографічних прогнозів
Тема 8. Демографічна політика					
Здійснювати оцінювання заходів демографічної політики	Сутність демографічної політики. Сучасна демографічна політика України	Знання особливостей сучасної демографічної політики України та світу	Володіти інструментарієм оцінювання сучасної демографічної політики України	Презентувати результати аналізу сучасної демографічної політики	Відповідати за точність аналізу демографічної політики

Зміст

Вступ.....	3
1. Опис навчальної дисципліни	4
2. Мета та завдання навчальної дисципліни	4
3. Програма навчальної дисципліни	8
4. Структура навчальної дисципліни.....	15
5. Теми та плани семінарських занять.....	16
6. Теми практичних занять	17
6.1. Приклади типових практичних завдань за темами.....	19
7. Самостійна робота.....	22
7.1. Контрольні запитання для самодіагностики.....	25
8. Індивідуально-консультативна робота	30
9. Методи навчання	30
10. Методи контролю	34
11. Розподіл балів, які набирають студенти	38
12. Рекомендована література.....	44
12.1. Основна	44
12.2. Додаткова	45
12.3. Інформаційні ресурси.....	45
12.4. Методичне забезпечення.....	46
Додатки.....	47

НАВЧАЛЬНЕ ВИДАННЯ

**Робоча програма
навчальної дисципліни
"ДЕМОГРАФІЯ"
для студентів напряму підготовки
6.030505 "Управління
персоналом та економіка праці"
всіх форм навчання**

Самостійне електронне текстове мережне видання

Укладачі: **Іванісов** Олег Вікторович
Доровської Олексій Федорович

Відповідальний за випуск *Назарова Г. В.*

Редактор *Анацька О. В.*

Коректор *Міхно В. В.*

План 2016 р. Поз. № 179 ЕВ. Обсяг 51 с.

Видавець і виготівник – ХНЕУ ім. С. Кузнеця, 61166, м. Харків, просп. Науки, 9-А

---

*Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи до Державного реєстру
ДК № 4853 від 20.02.2015 р.*